

Jana Kolarič

KO JE BOG OČE ODSOTEN

Za razliko od literature za odrasle v otroški in mladinski literaturi brez lika staršev (mame ali očeta ali obeh) skoraj ne gre. Človeški mladič brez staršev preprosto ne more preživeti, zato so v katerikoli zgodbi, kjer je treba poskrbeti za nego in vzgojo otroka, starši nujni. Pa čeprav le kot statisti. Boljši avtorji skušajo te »starševske statiste« seveda nadgraditi, jim vdihniti individualno osebnost in morda še lastno intimno življenje, ki ne poteka v vidnem polju otrok. Da je literatura zrcalo življenja, se sicer bere kot obrabljena fraza, vendar pa trditev zato ni nič manj resnična. In ker dejansko je zrcalo, nam že samo to, kdo in kakšen je osrednji starševski lik, veliko pove o določeni družbi.

V prispevku nas bo zanimala slovenska družba. Pri predmetu proučevanja smo se omejili na devet knjig, ki so bile letos nominirane za stanovsko nagrado Društva slovenskih pisateljev – desetnico ali pa so se nominaciji vsaj zelo približale (bile nominirane med prvih 15).

Contrary to adult literature, parents (mother, father or both) are almost obligatory figures in children's literature. Human young can simply not survive without parents, which is why in any story requiring care and upbringing of children, parents are an absolute necessity. Even if only as background figures. Better authors like to upgrade these "parental extras" of course, give them individuality and perhaps even intimate life, the latter taking place outside child's visual range. Literature being the reflection of life may perhaps sound like a worn out phrase, but this does not make it any less real. And with literature indeed being a life's mirror, the central parental figure and its characteristics are a rich source of information on a certain society.

Our article focuses on the Slovene society. It is limited on the nine books, either shortlisted for this year's Slovene Writers' Association Award Desetnica or having got close to the nomination (amongst the first 15).

*»V sveti družini sta namreč glavna sin in mama.
Pravi oče je bog, zato sta največkrat sama.«
(Andrej Rozman Roza: Pesmi iz galerije)*

Čemu sploh potrebujemo starše? Mislim, ne v življenju (tam itak ne gre brez njih), ampak v literaturi.

Za razliko od literature za odrasle se bo namreč pokazalo, da v otroški in mladinski literaturi brez lika staršev (mame ali očeta ali obeh) skoraj ne gre. Človeški mladič brez staršev preprosto ne more preživeti, zato so v katerikoli zgodbi, kjer je treba poskrbeti za nego in vzgojo otroka, starši nujni. Pa čeprav le kot statisti. Boljši avtorji skušajo te »starševske statiste« seveda nadgraditi, jim vdihniti individualno

osebnost in morda še lastno intimno življenje, ki ne poteka v vidnem polju otrok. Da je literatura zrcalo življenja, se sicer bere kot obrabljena fraza, vendar pa trditev zato ni nič manj resnična. In ker dejansko je zrcalo, nam že samo to, kdo in kakšen je osrednji starševski lik, veliko pove o stanju družbe. V prispevku nas bo zanimala sodobna slovenska družba.

Pri predmetu proučevanja smo se omejili le na devet naslovov knjig, ki so bile letos nominirane za desetnico, stanovsko nagrado Društva slovenskih pisateljev ali pa so se nominaciji vsaj zelo približale (bile nominirane med prvih 15).

Pa začnimo s knjigo, ki se vsebinsko najbolj ujema z naslovom tega našega razmišljanja.

Vinko Möderndorfer: *Jaz sem Andrej* (Mladinska knjiga, Ljubljana, 2018)

Zgodbo pripoveduje 14-letni osnovnošolec Andrej.

»Kaj pa bi ti naredila, če bi bil jaz gej?« jo vprašam.

»Nič,« mi takoj odgovori ...

»Se ne bi nič spremenilo?«

»Zame ne. Vedno boš moj sin. In vedno te bom imela rada. Res pa je, da mi ne bi bilo čisto vseeno, in to zato, ker je gejem v našem svetu težje živeti. Pa niso oni krivi za to. Mi smo krivi. Svet je kriv! Ampak to se bo spremenilo. Mora se spremeniti. Zato, ja,« je še bolj odločna mama, »če bi bil gej, se moja ljubezen do tebe ne bi spremenila. Vedno in brezpogojno te bom imela rada.« Uf, sem pomislil, zdaj pa zadeva postaja podobna zelo cmeravemu amerškemu filmu.

Mamin odziv je natanko tak, kot mora biti. Skorajda bi bil lahko natisnjen v psihološkem učbeniku za starše na temo, kako se pogovoriti s spolno prebujajočim se najstnikom. Kljub zardevanju in zatikanju (kar avtor, po poklicu režiser, mojstrsko obvlada, tako da prizor zagledamo pred sabo kot v filmu) je otrok dobil čustveno zagotovilo, da je brezpogojno ljubljen. To pa je za vsakega otroka najvažnejše.

Str. 38, manj kot mesec kasneje:

Namreč, v sobo je prišla, jasno brez trkanja, mama. Pravzaprav ni prišla, ampak je padla v sobo. »Mi tale bluza paše?« je butnila.

»Mama, a preveč prosim, če prosim, da potrkáš in počakaš, da rečem naprej,« jo takoj malo popedagogiziram. Tudi starše je treba kdaj pa kdaj vzgajati. Sicer čisto pobežljajo.

»Vem, vem, oprost, ampak nimam časa. Je tale bluza v redu ali je preveč ...? Odrpta, no!« ...

»Na zmenek grem,« izstrelil.

Moja mama na zmenek? Moja mama? Sploh nisem mogel zapreti ust. Mame ja ne hodijo na zmenke! Mame so zrele osebe. Naj bi bile odgovorne. Kako – na zmenek?! Moja mama že ne! ...

Takoj planem, iz mene kar vre: »Kdo pa je on? A je v redu? Kje si ga spoznala? A ga poznam? Kje pa dela? A je brezposeln? Si ga spoznala na internetu? Ker če si ga spoznala na Blind date, potem moraš vedeti, da so tam sami psihopati. ... Mama, moraš biti pazljiva! Kaj pa če naletiš na serijskega morilca?! Glej, da se ne boš z njim dobivala na samem, ampak samo na javnih prostorih!« Mami je šlo kar malo na smeh, zato sem skušal biti še bolj resen in strog: »Pa imaš sploh čas za takšne ...« Hotel sem reči neumnosti, a sem se ugriznil v jezik.

Pričujoči dialog pronicljivo ponazarja čustveno zmedo, ki jo občuti najstnik, ko se sooči z grozečo spremembo v medsebojnem odnosu z mamo. Dobil je tekmeča, kar naenkrat ni več edini, ki ga mama ljubi. A mama spet ravna zrelo in zvito: sina seznanja z obstojem prihodnjega ljubimca pod pretvezo, da potrebuje njegov modni nasvet. Prizor se konča tako, da sin mami dovoli iti na zmenek, celo spodbuja jo k temu. Pripombo, da je fant mlajši od nje, pa modro presliši.

V tej knjigi imamo opravka z zelo pogosto družinsko situacijo. Mati je ločena, sama skrbi za (edinega) sina. Oče je odsoten. Ne zato, ker bi bil tako zaposlen, temveč zato, ker ga bolj kot vzgoja otroka zanima njegova nova ljubezenska zveza. V romanu je opisano eno samo srečanje z biološkim očetom, pa še to se za Andreja konča z grenkim občutkom razočaranja.

Nadaljujmo z Janjo Vidmar, mojstrico vdihovanja življenja statistom.

Janja Vidmar: *Elvis Škorc, genialni štor* (Založba Miš, 2018)

Prvoosebni pripovedovalec, 13-letni Elvis, nam svoja starša predstavi že na prvih straneh knjige. Mama in oče sta že dve leti ločena. Odkar se je oče odselil, ga Elvis strašansko pogreša, zaradi česar se počutil »totalno povožen«. Da bi se potolažil, se je začel basati s hrano, si nabral precej odvečnih kilogramov in se spremenil v fanta, ki ga sošolci kličejo Bajs. Elvis je izredno bister, skoraj genij (česar se neskromno zaveda), pa vendar je njegova samozavest čisto na dnu. V družbi, kjer zunanji videz pomeni vse, pamet pa bistveno manj ali skoraj nič, se počuti odveč. Ujet v začaran krog nesprejetosti zaradi debelosti se v samotni svoje sobe samo še bolj nažira s sladkarijami. Od tod pa izvirajo še druge težave, ki doletijo Elvisa v letu njegovega osmega razreda.

V družini so še mama, Elvisova mlajša sestra Ela in babica po očetovi strani, ki sicer stanuje drugje, a je tesno povezana s snaho in z vnukoma. Mama ima prijatelja, ki pa ga otroka še ne poznata. Ko so osnovni družinski okvirji zarisani in se zgodba odvija ob vsakdanjih šolskih in »ljubezenskih« pripetljajih, se zgodi povsem nepričakovan dramatični zaplet:

Mama je nemočno razširila roke: »Ni to ... Noseča sem!«

Kaaaaj? Jebela cesta! O, frak in šit! O, porkadrek na flek! Omojbog, omojbog, omojbog ...

Tako sva z Elo izvedela zate! Zdaj te bom povsod vnesel v knjigo, ki jo pišem, da boš o vsem na tekočem.

Od šoka sem se zvrnil na kavč.

Ela je zevala z odprtimi usti.

Jasno, najprej mi je odleglo, da mama ni na smrt bolna. Ampak potem se mi je posvetilo, kaj sem pravkar slišal. MOJA MAMA BO IMELA TRETJEGA OTROKA Z DRUGIM MOŠKIM! Omojbog, omojbog, omojbog, ne jemlji tega osebno, ampak v picomargerito, za takšno neodgovorno ravnanje bi jo najraje zlasal. »Pa saj že tako komaj preživimo!« sem izbruhnil.

Od tod naprej postane knjiga izjemno zanimiva, izvirna, nestereotipna. V citiranem odlomku smo tudi izvedeli, kdo je skrivnostni naslovnik, ki mu Elvis piše knjigo: to je njegov še nerojeni brat oz. polbrat. Pa ne samo to: podani so še nastavki, ki bi lahko pripeljali tudi do tragedije, če zlasti oba starša ne bi bila tako zrela.

Oče je vedno pripravljen na pogovor ali kakšno zanimivo pustolovščino s sinom. Vleče ga iz zoprnih situacij in mu krije hrbet pred združenimi očitki mame in babice, vendar mamu vedno viteško brani, tudi tedaj, ko jo Elvis kritizira.

Mama ima leden glas in pije vrelo kavo. Odkar je noseča, se baše s tortiljami. Energično vozi skozi življenje. Potem ko zanosi, si zaželi poskrbeti tudi za svojo duhovno rast, zato se vpiše na »angelsko delavnico« oz. energoseminar. Z babico, nekdanjo taščo, se znata ostro spopadati, a ko je treba, tudi solidarno stopiti skupaj.

Ključni moment, ko mati in sin najdeta stik, se zgodi v bolnišnici, kamor so odpeljali mamu, ker ji je grozil splav. Nenadoma so zbrani na kupu vsi protagonisti: oče, mama, babica, Ela, Elvis in mamin fant, oče prihajajočega otroka. Prizor je opisan s humorjem, v njem pa je čutiti tudi veliko medsebojne naklonjenosti in ljubezni:

... Mama si jo je ogrnila čez rame in svojemu fantu poslala zaljubljen pogled, od katerega me je nekam prišlo. Ni fer! Hanna bi morala takšne poglede pošiljati meni.

Sklonil sem se k mami in ji šepnil na uho: »Ostal bo. Prosil sem ga.«

Mama me je tako močno prižela k sebi, da sem za kratek čas prenehal dihati. In takrat se je zgodilo nekaj, česar ne znam dobro opisati. Začutil sem te v tvoji votlinici, v maminem trebuhu. Si ti začutil mene? Bilo je, kot da dihaš vame z druge strani trebuha. V mislih sem te pozival, da ostani, ker ti bom najboljši brat na svetu. Ko sem se odmaknil od mame, sem bil pomirjen. Nikamor ne greš.

Konec je odprt. Ne vemo, ali se bo Elvis preselil k očetu – ta ga namreč vabi k sebi, saj so se mu bivanjske razmere izboljšale – ali ostal pri mami in novorojenčku (ki se na koncu izkaže za sestrico), a kot bralce nas ne skrbi zanj. Z enim ali drugim staršem se mu bo življenje obrnilo na bolje.

Nataša Konc Lorenzutti: *Nisem smrklja* (Mladinska knjiga, 2017)

Za prijeten oddih od problemskih tem poskrbi knjiga, v kateri nastopajo tako rekoč idealni starši. Avtorica romana sicer meni, da gre za opis povsem vsakdanje družine, ki živi svoje povsem vsakdanje življenje.

Družina je kot »sedmo čudo sveta« že zato, ker starši niso ločeni, ker ima (za slovenske razmere) nadpovprečno število otrok in ker se v njej ne prepirajo. Če pa se že kdaj prepirajo, gre večinoma za različna mnenja o nepomembnih malenkostih in ne za usodna življenjska vprašanja. Glede slednjih sta starša enotna, dosledna in nepremakljiva kakor kamnit zakonik. Če sloga ne bi blažil humoristični ton prvoosebne pripovedovalke, osemletne Polone, bi lahko pomislili, da gre za starševski priročnik, ki z zgledom uči, kako biti najboljša mama ali najboljši oče.

Jaz bi grozno pogrešala svojega tatija, če ga ne bi imela, čeprav je včasih tečen in mi je kdaj tudi že navil ušesa. Če se z mami kregata, me je zmeraj strah, da se bosta ločila. To sem jima enkrat že povedala, pa sta se smejala in rekla, da se ne bosta ločila in da se vsi, ki se imamo radi, kdaj pa kdaj prepiramo.

Če je potuha nekaj, kar se poduha, gotovo lepo diši. Mogoče je potuha tisto, kar pride potem, ko je vse lepo opravljeno in otroci umiti ležimo v posteljah. Takrat je lepo: oče nas poboža, mama objame in tudi onadva med seboj se prijazno gledata. Kadar za pospravljanje in kreganje ne zapravimo preveč časa, nam ga za tisto, kar je mogoče potuha, veliko ostane; lahko pred spanjem še beremo in se pogovarjamo.

Pojasnimu še skrivnost naslova:

Smrklje so take punce, ki jim zelen smrkelj visi iz nosa in ga poližejo, namesto da bi ga obrisale. Jaz nisem taka. Zmeraj se useknem, niti noter ne vlečem. Ne grem pa zmeraj po peteršilj, kadar me mama prosi, to priznam ... Ampak zaradi tega še nisem SMRKLJA!

Polona je zaradi uporabljene žaljivke zelo prizadeta in užaljena. Dokler se ji mamica ne opraviči, kuha mulo. Občutek imamo, da je mama opravičilo izrekla iskreno, iz srca.

Deklica si želi, da bi dobila sestrico, ker se ji zdi, da z bratoma nima nič skupnega. In proti koncu knjige se ji ta želja uresniči.

Poglavje Mi nismo sodelavci bi morali prebrati vsi starši (morda od tod izvira asociacija na priročnik). Poleti si starša zapičita v glavo, da so počitnice čas za sezonsko delo. Otrokom pa razni opravki v hiši in na vrtu ne dišijo preveč in vedno najdejo izgovore. Eden takšnih je, denimo ta, da je izkoriščanje otrok za delo strogo prepovedano. Ampak oče takoj najde prepričljiv odgovor:

»Oho,« je odgovoril oče, »si pa zelo izobražen. Ampak si malo pomešal vse skupaj, veš. Izkoriščanje pomeni, da si morajo otroci, namesto da bi hodili v šolo, sami služiti hrano v nemogočih razmerah. To, kar pričakujemo midva z mamo, pa je samo sodelovanje. In vaše razmere so idealne. Siti ste, spočiti in zdravi.«

»Sodeluj, prosim, kar v službi,« je vztrajal Andrej. »Mi nismo tvoji sodelavci, ampak mladoletni otroci, za katere sta dolžna skrbeti.«

»Se strinjam, nimam pripomb. In zdaj na delo!«

Včasih, ko pogovor ne zaleže, pa se mama in oče odločita, da »se danes počiva«. In potem nihče ne dela nič. Ko kosilo ni skuhano in tudi nič drugega ni opravljeno, otroci sami spoznajo, da je sodelovanje vseh družinskih članov pri delu nujno.

Lik očeta lepo osvetljuje tudi poglavje Njegovo zlobno veličanstvo. Govori o tem, kako je oče zbolel in kako je premagal raka. Mama se izkaže kot močna, pogumna in odkrita oseba. Otrokom ne prikriva resnice o očetovem zdravstvenem stanju, vendar ohranja optimizem, češ da je že marsikdo raka uspešno prebolel. Očeta v bolnici operirajo in kmalu se začne okrevanje, ki se tudi v njegovem primeru konča srečno.

Med očetom in mamo v tem romanu ni nepremostljivih razlik. Tudi vse družinske probleme rešujeta strpno, s pogovorom in s humorjem.

Milan Petek Levokov: *Lov za templjarskim zakladom* (Mladinska knjiga, 2018)

Starši in pomembne spremembe v njihovem življenju imajo v tej knjigi vlogo dramaturškega sprožilca, ki povzroči verigo napetih dogodkov. Njihova naloga je diskretno starševska: morajo skrbeti za varno gnezdo, hrano, obleko in sploh vso oskrbo, zato da se lahko otroci nemoteno posvečajo pustolovščinam. Hkrati jih ne smejo preveč ovirati z nepotrebnimi prepovedmi v stilu ne delaj tega in tega, ne družij se s takimi ali temi ljudmi. Dovolijo jim imeti hišne ljubljence, kot so vrane, in podobno. Avtor se dobro zaveda, da je najnujnejši element za privlačno pustolovsko zgodbo svoboda. In te imajo glavni trije junaki na voljo v izobilju.

O starših kot individualnih osebah nam avtor pove le toliko podatkov, kot je za zgodbo nujno potrebno. Tako, denimo, o očetu izvemo le to, da je inženir in vodja dela proizvodnje natančnih merilnih naprav, da delajo za Kitajce in da morajo naročilo izvršiti do jeseni. O mami pa samo to, da je njena najboljša prijateljica Marjana, ki ji je umrl mož, zdaj pa živi samo s hčerko Niko.

To so tako rekoč starši »na poziv«. Tičijo nekje v ozadju, nevidni, neslišni in nemoteči, aktivirajo se samo tedaj, ko so potrebni, da rešujejo tiste zagate, ki jih mladi junaki ne morejo samo zato, ker še niso polnoletni. In da na koncu po srečnem razpletu zaskrbljeni poudarjajo: »Nikoli več nam ne naredite česa takega! Nobenih stikanj za zakladi! Nikoli več! Obljubita!«

Andrej Rozman Roza: *Pesmi iz galerije* (Narodna galerija, Ljubljana, 2018)

Za temo našega prispevka pride v poštev 6 slik in pesmi iz te z letošnjo desetnico nagrajene knjige:

Sveta družina (avtor slike Franc Jelovšek) – Prva pesem iz našega nabora se ukvarja z arhetipsko družino, kakršna je največkrat naslikana na verskih podobah. Pesnik predstavi Marijo kot svetnico, božjo mater in priprošnjico:

Marija je v naših krajih daleč najpomembnejša svetnica,
Je božja mati in največkrat nagovorjena priprošnjica.«
... »Zato ji je na tej oltarni sliki namenjena sredina,
kjer nežno zamišljeno objema svojega čudežnega sina.

Marijin soprog in Jezusov zemeljski oče pa je odrinjen nekam na rob – in je brez zlatega svetniškega sija:

V sveti družini sta namreč glavna sin in mama.
Pravi oče je bog, zato sta največkrat sama.

Z veliko ironije izriše Roza temeljni družinski odnos na Slovenskem in izpostavi problem odsotnega očeta, pa čeprav je ta sam bog.

Salomonova sodba (avtor: Franc Kavčič) – V prvih dveh kiticah je na kratko oživljena znana biblijska zgodba o dveh materah, ki se med seboj borita za istega otroka. In »ker se v tistem času znanost ni še toliko razvila, / da bi DNK analiza vso stvar z lahkoto pojasnila«, je modri kralj Salomon odločil, da se živega otroka preseka na pol, »tako da bo za vsako, / ki trdi, da je ta otrok njen, tega otroka enako.«

A ko bi naj se sodba izvršila, se prava mati raje odpove otroku, kot da bi ga ubila. Uganka o tem, čigav je otrok in katera od obeh mater je prava, je tako razrešena. Očitno gre za prastari motiv, ki pa ga Roza le z omembo DNK analize uspešno aktualizira. Tako slika kot pesem izpričujeta veliko moč materinske ljubezni, ki ji niti čas ne more do živega.

Doma (avtor slike Jožef Petkovšek) – slikar je upodobil trenutek, ko se sin (torej on sam) po več letih vrne domov, tam pa ga pričaka boleče razočaranje. Domači sedijo okrog mize v skromni kuhinji in molčijo. Vsak je zatopljen v svoje bridke misli. Vzdušje je moreče.

Mama več nima nobene moči in molči
in se zetu in hčeri v vsem podredi ...

Ker si predolgo bival v tujini,
tujec postal si v lastni družini.

Pretresljiva pesem o zapletenih odnosih v družini in o vlogi matere, ki nas spominja na lik trpeče »cankarjanske« matere.

Kofetarica (avtorica slike Ivana Kobilca) – Roza je dal pesmi o kofetarici novo dimenzijo, ko jo je povsem izvirno povezal z likom matere iz Cankarjeve črtice *Skodelica kave*.

Ker pa je to neskončno srečno starko
življenje zaneslo pred našo slikarko,
ko je imel Ivan Cankar rosnih dvanajst let,
in je šele odkrival ta kompleksni svet,
se Kofetarici Ivane Kobilca niti malo ne sanja,
da bi kava bila lahko povzročitelj kesanja.

V zadnji kitici se pesnik s humorjem naveže še na Prešernovo *Zdravljico*, ki se ji je poklonil z identičnimi verzi: »da utopi vse skrbi, v potrjih prsih up budi, srce razjasni in oko ...«, le da v našem primeru »vince sladko« nadomesti kava. S tema literarnimi povezavama napravi Roza zanimiv zgodovinsko-psihološki sprehod po slovenski literaturi. Prostor nam ne omogoča podrobnejše analize in primerjave med užitkom in kesanjem, a je tema dovolj zanimiva, da se je bodo najbrž lotili za to poklicani.

Marijino oznanjenje (avtorica slike Helena Vurnik) – slika prikazuje ključni trenutek, ko angel prenese Mariji božje sporočilo, da bo postala mati.

Marija pa sklonjene glave
sprejema besede oznanila,
da bo rodila božjega sina.
Sprejema nalogo in svojo vlogo.«

Z njene strani ni zaznati dvoma, še manj upora. Ne sprašuje se, zakaj ravno ona. Čutimo le neskončno vdanost v božjo voljo. Zaradi svoje pokorščine je bila Marija cerkveni in družbeni ideal dolgih stoletij.

Od zdaj bo mati človeka,
ki bo pridigal ljubezen v svetu pohlepa
in bo življenje dal,
da bi se svet bolj ljubil in manj klal.
Ni lahka naloga biti mati nekoga,
ki bo šele po smrti bog postal.

Lucija v starinskem oblačilu (avtor slike Gabrijel Stupica) – Ena redkih slik (in pesmi), ki ne izraža prevladujočega odnosa mati – sin, temveč odnos oče – hči. Stupica je za model pogosto vzel kar hčerko Lucijo, seveda ne samo zaradi praktičnosti, temveč zaradi odnosa naklonjenosti, ljubezni in oboževanja, ki ga Roza izrazi takole:

... in mala Lucija je lučka, ki sveti
v starinski baročni obleki,
ker je bila princeska za svojega očeta,
avtorja tega njenega prvega portreta.

Feri Lainšček: *Ne* (Založba Litera, 2018)

V zbirki je le sedem pesmi, ki odražajo odnos s starši ali vsaj s starejšimi ljudmi, avtoritetami v najstnikovem življenju.

Pesem *Ne beri*, ki stoji na začetku zbirke, je edina, v kateri pesnik govori in prvi osebi: duhovito našteva fantu, v katerih primerih naj ne bere teh pesmi. Na strani 12 nato sledi *Zagata*, v kateri govori najstnik pesniku (bodisi kot očetu bodisi kot pisatelju na obisku v šoli). Čeprav si pesmi v knjigi ne stojita nasproti, ju bralec občuti, kot da sta osebi v medsebojnem dialogu. Pisatelj tako odsvetuje branje pesmi, če fant nima volje zanje. Bolje bo, če gleda v prazno. Odsvetuje tudi učenje verzov na pamet (»iz glave«), ker da ne potrebuje te slave, in ponudi nasvet in glavno vodilo: »*Ne bodi, kar nisi!*« Pesem konča z verzom: »Pozdravlja te pesnik, / ki ljubi in sanja.«

V pesmi *Zagata* pa najstnik pove pesniku (kot dejstvo, brez opravičevanja!), da mu pač ni uspelo prebrati te knjige. Humorno učinkuje, ko mu v odraslem tonu pravi: »*Saj vem, si pisatelj / in dolgo si pisal,*« potem pa v isti sapi razkrije nemoč pred črkami: »*A šlo bi mi lažje, / če kaj bi narisal.*« Ker v šoli potrebuje le kratko vsebino in nič drugega, naroči pisatelju, naj mu »prišepne zgodbo«, saj ga to itak nič ne stane, in rahlo nesramno ali vsaj zafrkljivo zaključí z vprašanjem: »*Mar rabiš pogodbo?*«

V pesmi *Nasveti* se najstnik z odporom odziva na kakršnekoli nasvete odraslih (staršev oz. učiteljev), še zlasti na tiste v zvezi z učenjem. Že v prvih dveh vrsticah kategorično zatrjuje: »*Ne bom te poslušal, / ne rabim poduka.*« Učenje mu je namreč muka in snov mu povzroča težave. Zato išče bližnjico oz. zdravilo proti uhajanju snovi iz glave. To zdravilo so lahko tablete ali sirup, pristal bi celo na injekcijsko iglo, ampak »nikdar na nasvete«. Pesem prepričljivo izraža najstniško uporništvó proti vsem avtoritetam.

Počivam – Čeprav naslovnik ni izrecno naveden, iz konteksta začutimo, da gre za enega od staršev, najbrž za mamo. Orisano je vzdušje lenarjenja, počivanja, pomanjkanja volje za karkoli (»*Se nič mi ne ljubi / in tega ne skrivam.*«). To pasenje lenobe jemlje najstnik kot dejstvo, češ, tako pač je, in se niti ne trudi, da bi ga opravičil z izgovori. Še več: v zadnji kitici blagohotno dovoli mami, da če že vztraja, lahko nekaj napravi zanj: pripravi mu naj blag čaj in mu da pod glavo vzglavnik. Skratka, gre za stanje duha, ki mu je stroka nadelala ime »hotel mama«.

Nočem – Starši (oče ali mati) so pri Lainščkovem najstniku zelo na obrobju njegovega zanimanja in bivanja. Nanje se spomni, ko jih potrebuje zaradi udobja (v pesmi *Počivam*), sicer pa le redko. Še najraje vidi, da ga pustijo pri miru. Na morebitne prošnje ali ukaze s strani staršev se odziva na način iz pesmi *Nočem*: ne bom, ne da se mi, ne terjaj ... Izvršitev naloge odlaga v nedoločno prihodnost (že jutri, mogoče ...).

Maska – Pesem spada med značilne ne-pesmi (»*Ne, nisem prijazen. / Ni mar mi olika.*«) Tokrat je najstnikov upor namenjen hinavcem, ki jih »ne mara pa pika«. Omemba mame v zvezi s špecanjem (»*skrivaj pa za figo / zatoži me mami*«) nam kaže na to, da se najstnik kljub navidezni brezbržnosti zaveda odvisnosti od staršev in svojega sobivanja z njimi, zato mu očitno ni vseeno za njihovo mnenje o njem in mu gre tožarjenje njegovi mami na živce.

Moja hiša – Pesem lahko razumemo kot najstnikov samogovor o svoji sanjski hiši. Ko govori o hiši, ki si jo je sezidal v sanjah, govori pravzaprav o tem, kakšen

dom si želi. Na simbolni ravni predstavlja hiša družino. In kakšna naj bi bila družina po najstnikovih željah?

»Vesel te bom zmeraj, ko prideš. / Postrežem ti s svojo dobroto, / zapojem ti pesem o sreči,
/ ti dušo napolnim z lepoto.«

Saša Pavček: *Rumi in kapitan* (Miš založba, Dob, 2018)

Adrijan nikakor ni klasičen lik očeta oziroma rejnika, temveč nekdo, ki je v to vlogo padel zaradi izrednih okoliščin. Vse, kar si možakar na začetku knjige želi, so morske pustolovščine. Pravkar je namreč

podpisal list, / zdaj sem končno penzionist, / odslej ubogam le še sebe! / Nič več napet ekonomist,
/ zdaj bom, kar sem – avanturist. / Non stop dopust, svoboda / in voda, voda, voda!

Predvidevamo, da je samski, brez družine. Morda je nikoli ni imel, morda pa so otroci že zaživeli po svoje. Vemo le to, da je ljubitelj živali in ponosen lastnik psičke Rumi in muce Abe. Začrtal si je prihodnost, polno užitkov, v kateri bo on »šef in gospodar«, posadka pa ga bo brez ugovaranja poslušala. Na začetku nekako tako tudi teče: krmarka Rumi skrbi za ladijsko pot in boj z viharji, a kapitan se z rumom naceja v kabini. To traja, dokler na nekem otočku ne odkrijejo dveh begunskih otrok, samih, le s culico in z mačkom. Prvi Adrijanov odziv je glas sebičnosti in želje po udobju: »Da bi tujce tu pobiral, se mi ne zdi, / nakopljem si le sitnost in skrbi!« K akciji ga spodbudi šele Rumi: »Dva otroka sta! Pridita, pomagajta!«

Kapitan skoči v čoln in z Rumi ju odveslata reševat. Izkaže se, da sta deček in deklica, ki prestrašena ihtita. Rumi ju potolaži: »... dobro ga poznam: pod strogo masko kapitana / skriva se sočutnost sama!« Kapitan pa obljubi: »... odpeljal vaju bom domov, samo recita, kam.« Vidimo, da je na tej točki pripravljen prevzeti le vlogo prevoznika, o kakšnem skrbnem starševstvu še ni sledu. Nato v tujem jeziku (ki ga razume le psička Rumi) izvemo zgodbo njenega begunstva in brodolomstva. Otroka sta ostala brez staršev, sama na svetu. Ko pa gre za to, naj bi rešili še njenega mačka Juzdahirja, je Adrijan previdnejši, češ, »varnost je na prvem mestu«. Rumi se upre kapitanu: »Samo prek mene mrtve / bo ta ukaz sprejet.« Adrijan pa prvokrat pokaže svoje dobro srce, ko otrokoma pade v vodo igračka. Natakne si masko in plavutke in odhiti reševat igračo, kar mu tudi uspe. Kasneje skrbno pokrije speča otroka: »Spita, zlata moja, spita ...« / šepne in na čelo ju poljubi.

V tem trenutku se je odigrala (neformalna) posvojitev in kapitan Adrijan je dobil družino, otroka Rubina in Zamir pa očeta. A z besedami se to zgodi šele veliko kasneje, ko že prijadrajo domov:

»Vodil vaju bom v vrtec, šolo, kino, / če želita, grem z vama v ubogo domovino, / pomagal vama bom orat' ledino,« / prisega Adrijan v solzah zavzet.

Zadnji prizor nam kaže (tudi v sliki, ne le v besedi) družinsko idilo pri Adrijanu doma: »Domov pripeljali smo zaklad: / Rubina! Zamir! Le kdo vaju ne imel bi rad!« To je torej predvsem zgodba o tem, kako se iz robatega kapitana razvije oče: skrben, nežen, zaščitniški, skratka tak, kot je treba, vendar vse prej kot osladen. Iz moškega, ki je na začetku postavljajal na prvo mesto lastno ugodje, je nastal dobrosrčen altruist,

ki mu je sreča rešenih begunskih otrok najpomembnejša. Pavčkovi je uspelo ustvariti zelo lep starševski lik, kakršnih v naši literaturi ni veliko. Malce spominja na potepuha Oskarja v zgodbi Astrid Lindgren *Erazem in potepuh*: nekdo, ki postane oče, posvojitelj, ne da bi si to pravzaprav posebej želel.

Zato ima Adrijan v slovenski otroški in mladinski literaturi, kjer med starševskimi liki prevladujejo mame, posebno mesto.

Gaja Kos: *Grdavši in presenečenje* (Miš založba, Dob, 2018)

V nadvse zgoščeni in zabavni slikanici srečamo arhetipsko družino: sestavljajo jo oče, mama in otrok. Njihova imena: mama Grduhinja, ata Grdavš in mala Grdobica. Kaj počnejo? Zdi se, da so med njimi lepo klasično razdeljene tradicionalne spolne (oz. starostne) vloge: ata Grdavš »*precej časa porabi za globinsko in hitrostno skakanje v blatne luže, mama Grduhinja za pripravo paštetk iz mrgolazni, mala Grdobica pa za poskuse.*« Mama se torej pretežno zadržuje v kuhinji pri pripravljajanju obrokov za družino (klasika!), ata se ukvarja z junaškimi aktivnostmi nekje na prostem, za katere nihče ne ve, čemu sploh služijo, mala Grdobica pa, ker je radoveden otrok, se ukvarja s preskušanjem raznih stvari ter tudi sebe in svoje vloge v svetu. Vse bi bilo torej zelo običajno, vsakdanje, če ne bi bila družina simpatično grda po videzu in če se ne bi ukvarjala z za povprečen okus ogabnimi stvarmi.

Zadnje tri dni se trudijo pripraviti presenečenje, a nihče od njih ne ve, kako. Mama se v skladu s svojo gospodinjsko logiko zanaša na recepte, ata (bolj tehnični tip) na navodila, Grdobica pa na dobro idejo za presenečenje, ki bo enkrat že prišlo samo od sebe.

V soboto mama Grduhinja osvoji najbližji vrh (ki je pravzaprav kup s smetmi), ata Grdavš zmaga na tekmovanju v blatnem skakanju, hči pa ima rojstni dan.

Ata hoče pripraviti pokal za izletniški dosežek svoje žene. (Značilno: sam je bil za svoj dosežek deležen medalje, žena pa ničesar.) Grdobica pa ugotavlja, kako visoko šprica blato, če skačeš vanj s plavutkami ali če skačeš brez njih. Otroku je, čeprav je ženskega spola, očitno še dovoljeno svobodno raziskovati. Mama Grduhinja pripravi imenitno večerjo, da bi razveselila Grdobico. Sama dobi pokal in se razveseli ... presenečanja. Ata Grdavš dobi od Grdobice plavutke za občinsko tekmovanje. Mala Grdobica pa cmoka nad mamino mojstrovino. Tako so vsi trije dobili vsak svoje presenečanje.

Oče, mama in otrok seveda morajo biti arhetipski liki, zato da jih mladi bralec prepozna kljub grdavševski preobleki. Lahko jih primerja z lastnimi straši in se dobro zabava ob duhovitih ogabnostih.

Vsekakor so Grdavši družina prav posebne sorte. Drugačni so od vseh, pa vendar v osnovi znani in domači. Pri svojih opravilih so enakopravni. Kot družina so naravnost vzorni: med njimi vladajo razumevanje, spoštovanje in sodelovanje, drug drugega znajo podpreti pri še tako trapastih zamislih in se brez ljubosumja veseliti uspehov vsakega družinskega člana. V dolgočasnem svetu samih lepih, ki jim je najpomembnejši lastni videz in nič drugega, so Grdavši osvežujoče srečni. Grdavši prinašajo najboljši recept za harmonično sobivanje.

Vesna Radovanovič: *Petelinček prebudi upanje* (Založba Ajda, Murska Sobota, 2018)

Nova slikanica iz serije o Petelinčku se ukvarja s problematiko starosti, onemoglosti in smrti. Povezava z našo temo je opazna že v sami besedi: izraz starš izvira iz pridevnika star oz. iz njegovega stopnjevanja starejši (starši).

Stari petelin umira. To sicer ni povedano tako neposredno, vendar je tudi najmlajšim jasno, da je z njim nekaj hudo narobe.

Hrane se ni dotaknil že več dni, zavračal je čaj, ki mu ga je kuhala petelinčkova mama, le nekaj kapljic vode je popil. Otopelo je zrl predse.

Dogajanje je opazoval petelinček, ki ga je ob pogledu na starega petelina vsakič stisnilo pri srčku. Prisluhnil je tudi pogovoru kokoši in izvedel, da staremu »*bije zadnja ura*«. Le kaj to pomeni, se je spraševal petelinček. Vprašal je svojo mamo. Ta mu je nežno razložila, da »*za vsakogar pride čas, ko se moramo posloviti*«. A petelinček si je želel pomagati, pa ni vedel, kako. Mama mu je svetovala, da bi bilo morda dobro, če bi mu prebral kakšno zgodbico. Petelinček je ugovarjal, češ da stari petelin itak ne sliši. »*Tega ne vemo zagotovo. Tudi če ne sliši, je vredno poskusiti. Vsi rabimo bližino, še najbolj pa tisti, ki so bolni,*« je petelinčka spodbujala mamica.

Petelinček je njen nasvet vzel resno. Začel je staremu brati iz svoje najljubše knjige pravljic. Počasi se je v starem petelinu vzbudilo zanimanje in vse bolj so se mu iskrile oči. Moči so se mu začele vračati v telo, pozobal je tudi kakšno zrno. Nekoč se je petelinčku celo zahvalil. Njuno prijateljstvo se je krepilo. Stari petelin je imel le eno željo: da bi lahko še enkrat zapel vzhajajočemu soncu. Toda bil je preslaboten, da bi lahko šel iz kurnika. Petelinček je prosil za nasvet srako in skupaj z račko sta pripravila voziček in petelina odpeljala ven. Ves kurnik je naslednjega dne poslušal kikirikanje dveh petelinov: mladega in starega.

Ideja slikanice o medgeneracijski solidarnosti, spoštovanju in ljubezni je že sama po sebi močna, a jo je pisateljica še podkrepila z likom petelinčkove matere. V usta ji je položila najlepše, najnežnejše besede. Petelinčkova mamica ima tako smisel za vzgojo kot čut za sočloveka. (Ne, ni lapsus, saj je vsa petelinčkova družina v resnici metafora za človeško družino in za medčloveške odnose.) Ta mama je očitno tudi zelo pametna in izobražena, saj je dala svojemu sinu zlata vreden nasvet. Branje knjige je starega petelina čudežno ozdravilo, a tudi če ga ne bi, bi bilo vredno poskusiti, saj branje ne more škoditi.

Namesto resnega zaključka nekaj statistike:

Naš sprehod skozi devet slovenskih vrhunskih mladinskih knjig je pokazal, da so liki staršev precej uravnoteženi: v treh je glavna mama, v eni oče, v štirih pa oba. V eni (Lainšček) so starši nedefinirani in nediferencirani. Bistveno pa je, da so vsi slovenski knjižni starši dokaj uspešni in (včasih skoraj priročniško) učinkoviti pri reševanju problemov svojih otrok.

Razpredelnica 1: *Kdo je glavni*

Naslov knjige	mama	oče	oba
<i>Jaz sem Andrej</i>	×		
<i>Elvis Škorc, genialni štor</i>			×

Naslov knjige	mama	oče	oba
<i>Nisem smrklja</i>			×
<i>Lov za templjarskim zakladom</i>			×
<i>Pesmi iz galerije</i>	×		
<i>Ne</i>			× (oz. nedefinirano)
<i>Rumi in kapitan</i>		×	
<i>Grdavši in presenečenje</i>			×
<i>Petelinček prebudi upanj</i>	×		
Skupaj: 9	3	1	4 (+ 1)